

Oslo, 22.06.15

Høring - NOU 2015:2 Å høre til. Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø
Innspill fra Sex og samfunn, senter for ung seksualitet

Vi takker for muligheten for å komme med våre innspill til NOU 2015:2 om et trygt psykososialt skolemiljø.

Sex og samfunn, senter for ung seksualitet, er landets største senter for seksuell og reproduktiv helse for unge voksne.

Vi har jobbet med unge menneskers seksualitet i mer enn 40 år. Arbeidet inkluderer blant annet poliklinikk med gratis tjenester til alle under 25 år¹, undervisning og hospitering, og utarbeidelse av informasjons- og undervisningsmateriell. I 2014 hadde vi 25.500 konsultasjoner ved vår klinikk, samt besøk av ca. 100 hospitanter. Vi har siden 1992 tilbudt alle 10. klasser i Oslo kommune seksualundervisning, en ordning som ble gjort obligatorisk i skoleåret 2008-2009.

Vårt innspill til meldingen er en kortfattet versjon av våre anbefalinger, og er sentrert rundt temaet som kan knyttes opp mot våre erfaringer og ekspertise; temaer som henger sammen med seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. Vi tar gjerne mot henvendelser ved spørsmål eller ønske om presisering/mer informasjon om forslagene.

Sex og samfunn vil i vårt innspill kommentere innholdet og tiltak på følgende områder:

Kapittel 13 og 19. Kommentarene til kap. 13 og 19 er slått sammen

Kapittel 14

Kapittel 18

Øvrige kommentarer

¹ Per dags dato inkluderer prosjekter uten øvre aldersgrense Helsetilbud for personer (og partnere av personer) som kjøper sex, oppfølging av personer som har mottatt PEP-behandling, og Abortforebyggende informasjons- og veiledningsprosjekt. I tillegg har faste partnere av pasienter som har fått påvist seksuelt overførbare infeksjoner også rett på testing og behandling hos oss, uavhengig av alder.

Kapittel 13: Arbeid med å fremme et trygt skolemiljø og forebygge krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering

og

Kapittel 19: Å styrke kompetansen

Sex og samfunns kommentarer til kap. 13 og kap. 19²:

- ***Bedre og mer seksualundervisning og opplæring i tematikken på lærer-, helsesøster-, og andre relevante utdannelsesforløp.***

Sex og samfunn understreker viktigheten av jevnlig og kvalitetssikret seksualundervisning som et ledd i arbeidet for et godt psykososialt skolemiljø.

Psykososialt læringsmiljø er knyttet til mellommenneskelig samspill. Dette kommer frem blant annet i to rapporter som nylig ble lansert av Helsedirektoratet som et ledd i arbeidet med psykisk helse i folkehelsearbeidet³.

Rapportene viser til at «individets helse og trivsel er avhengig av en kontekst der fruktbare forhold for trivsel og helse blir stimulert»⁴. At hver enkelt skole har en systematisk tilnærming til å fremme godt psykososialt miljø er avgjørende for enkeltindividets helse og trivsel.

Studier viser at «lærere påvirker elevene gjennom egen atferd, hvordan de behandler andre og fremstår som en rollemodell», og at «(...) medelevers normer og atferd ha[r] betydning for enkeltindividets tilpasning og atferd»⁵.

Opplevelse av identitet og å være forbundet med andre mennesker er avgjørende for at et individ skal oppleve tilhørighet; hvilket igjen er avgjørende for god psykisk helse⁶.

² Våre kommentarer er knyttet til følgende tiltak fra kap. 13:

-«En ny satsing knyttet til psykososialt skolemiljø må ha forebygging av krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering knyttet til diskrimineringsgrunnlagene som et særskilt innsatsområde. Det er nødvendig med et systematisk arbeid rettet mot dette i skolen.»

-«Et normkritisk perspektiv må innarbeides i lærerutdanningene, rektorutdanningen og i etter- og videreutdanningene av lærere.»

-«Normkritikk bør innarbeides i relevante læreplaner for fag, og det bør utvikles undervisningsopplegg om normkritikk for elever.»

-«Elevenes forståelse av og kompetanse i hvordan de kan forebygge og håndtere krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering må styrkes.»

Våre kommentarer er knyttet til følgende tiltak fra kap. 19:

-«Det normkritiske perspektivet må integreres i alle lærerutdanningene.»

-«Utdanningsinstitusjonene må sikre at den nye femårige masterutdanningen for grunnskolelærere skal ha et sentralt mål om å gi kunnskap, kompetanse og ferdigheter som er avgjørende for å sikre alle elever et trygt psykososialt skolemiljø som fremmer helse, trivsel, læring og sosial tilhørighet.»

-«Det bør særlig prioriteres å utarbeide etterutdanningsprogrammer der formålet er å gi lærere kompetanse i å håndtere krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering, herunder også digital mobbing.»

³ «Trivsel i skolen», Helsedirektoratet, 2015, «Well-being på norsk», Helsedirektoratet, 2015

⁴ «Trivsel i skolen», Helsedirektoratet, 2015, s. 15

⁵ Ibid. s. 15

⁶ Det å tilhøre har flere ulike funksjoner, herunder forutsigbarhet, å føle psykologisk trygghet og å være «på hjemmebane». «Well-being på norsk», Helsedirektoratet, 2015, s. 56

Åpenhet rundt, og aksept og respekt for, mangfold er en av de viktigste faktorene for et godt psykososialt miljø. Dette fremmes ved god og inkluderende seksualundervisning. Slik undervisning inkluderer temaer som mangfold, kjønn, seksualitet, kropp, pubertet, identitet, selvfølelse, respekt, ulike relasjoner og kommunikasjon. At mangfold er positivt, og at det skal skapes rom for ulike typer atferd, utseende og preferanser er grunnlaget for god seksualundervisning.

Det finnes per i dag ingen undersøkelser eller konkrete tall og funn som måler dagens seksualundervisning. Det eneste vi vet med sikkerhet om seksualundervisningen i skolen i dag, er at den er varierende. Hva slags og hvor mye seksualundervisning en elev får, avhenger av hvilken skole man går på, hvilken lærer man har, i hvor stor stillingsbrøk skolens helsesøster er ansatt i, og hvilken kompetanse helsesøsteren har.

Sex og samfunn anbefaler at temaer rundt seksualitet, og opplæring i hvordan å undervise i/hvordan å snakke om seksualitet, gjøres obligatorisk i pensum og utdannelsesforløpet for alle relevante yrkesgrupper (for eksempel lærere, helsesøstre, barnehageansatte).

Det kan med fordel i tillegg utvikles kurs for undervisere i seksualitet, slik at de som skal undervise i denne tematikken har oppdatert og riktig kunnskap om emnet, at de har gode, pedagogiske verktøy for å videreformidle tematikken, og, ikke minst, at de er komfortable i rollen som formidler av informasjon og kunnskap om seksualitet.

Seksualundervisning er et helse- og trivselsfremmende tiltak som er avgjørende for å sikre godt psykososialt miljø i skolen. Sex og samfunn anbefaler følgende tiltak for å sikre god og kvalitetssikret seksualundervisning til alle elever:

- Innføring av et obligatorisk antall timer i seksualundervisning på (flere) faste trinn i grunnskolen⁷.
- Inkludere kunnskap om seksualitet og opplæring i hvordan å snakke om seksualitet som en obligatorisk del av pensum og utdanning for lærere, barnehageansatte, helsesøstre og andre relevante yrkesgrupper.
- Landsdekkende, tilgjengelige kurs for ulike relevante yrkesgrupper i hvordan å undervise om seksualitet

Kapittel 14: Håndtering av krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering i skolen

Sex og samfunns kommentarer⁸:

- ***Utarbeidelse av kurs i håndtering om krenkelser og overholdelse av plikter***

⁷ Danmark har lang erfaring med lignende tilnærming: seksualundervisning vært obligatorisk i den danske grunnskolen siden 1970, og er i dag en del av det obligatoriske emnet «Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab». Fra høsten 2015 innføres også «Erhvervsfag 2: Samfund og sundhed» på yrkesfaglige videregående utdannelsesforløp, der elevene skal lære om blant annet seksuell helse, prevensjon, kropp, kjønn og identitet.

⁸ Våre kommentarer er knyttet til tiltaket:

–«Det utarbeides en veileder om håndtering av krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering som bygger på kunnskap om hva som virker, og den nye aktivitetsplikten.»

Sex og samfunn støtter dette forslaget. Vi foreslår i tillegg at det utarbeides kurs i hvordan forholde seg til, og jobbe i henhold til, aktivitetsplikt, taushetsplikt og opplysningsplikt. For at ansatte i skolesystemet skal kunne bidra konkret, effektivt og riktig i forebygging og håndtering av krenkelser o.l., er kjennskap til og forståelse av lovverk og pålagt praksis avgjørende.

Vi får jevnlig henvendelser fra blant annet helsesøstre og andre yrkesgrupper som jobber med unge, som ber om oppklarende hjelp til å oppfylle sine plikter ihht. lovverk angående inngripen i saker relatert til blant annet trakassering og krenkelser.

Kapittel 18: Styrket samarbeid med andre – et bedre støttesystem

Sex og samfunns kommentarer⁹:

- ***Utvidelse av skole- og ungdomshelsetjenesten***

Psykisk helse er temaet som tas opp hyppigst av ungdomshelsetjenestens brukere.

Ungdomshelsetjenesten, inkludert skolehelsetjenesten, må utvides. Helsedirektoratets bemanningsnorm for helsesøsterdekning bør garanteres som et minimum. Sex og samfunn understreker viktigheten av at midler avsatt til å løfte skolehelsetjenesten øremerkes, og at det planlegges og utføres oppfølgingsstrategier for bruk av midlene.

Det bør i tillegg utarbeides en langsiktig plan, med tilhørende øremerkede midler, for at skolehelsetjenesten også skal inkludere psykologtjeneste. Over tid bør det også på dette arbeidet utarbeides en bemanningsnorm.

Skolehelsetjenesten er underlagt lovmessig plikt til å samarbeide med skolen i sitt lovverk. Skolen har ikke tilsvarende forpliktelse. Dette bør endres til en toveis forpliktelse for å styrke samarbeid og involvering av skolehelsetjenesten i skoleverket, både for å bedre ivareta elevenes psykiske og fysiske helse, og for å bidra positivt til seksualundervisningen.

- ***Sikring av driftsvilkår til organisasjoner og tiltak som bidrar til arbeidet mot krenkelser og trakassering, samt tilbydere av lett tilgjengelige, gratis lavterskeltilbud relatert til psykisk helse***

Sex og samfunn hadde i fjor rundt 25.500 konsultasjoner med unge under 25 år. En stor andel av våre pasienter oppgir at de har psykiske utfordringer, både knyttet til seksualitet, og til andre deler av sin livssituasjon og identitet.

⁹ Våre kommentarer er knyttet til følgende tiltak:

-«Det må bevilges 400 millioner kroner i frie midler til kommunene for å styrke skolehelsetjenesten.

Målet er at antallet årsverk skal være i henhold til de veiledende nasjonale normene.»

-«Frivillige organisasjoner må sikres driftsvilkår slik at de kan arbeide mot krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering som et supplement til den offentlige innsatsen.»

Med lavterskeltilbud som Sex og samfunn ser vi også at vi når ut til mange grupper som ofte anses som vanskelige å nå i helseøymed, for eksempel gutter, LHBT-personer, og personer med minoritetsbakgrunn. Antallet personer vi når ut til årlig illustrerer viktigheten og nødvendigheten av gratis lavterskeltilbud for unge. Vår erfaring er at mange unge er ansvarsbevisste og flinke til å følge opp egen helse, både fysisk og psykisk, når tjenestene de har behov for er lett tilgjengelige.

Villigheten til å ta ansvar for egen helse fra ung alder, og muligheten til å gjennomføre dette gjennom tilgjengelige, kvalitetssikrede tilbud, danner grunnlag for et liv og en fremtid med god psykisk helse.

Vi jobber, side om side med flere andre aktører som for eksempel LLH, for å forebygge krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering gjennom undervisningsopplegg. Respekt, aksept og rom for mangfold danner grunnlag for vår formidling om seksualitet, samfunn og individ, både i våre konsultasjoner ved klinikken, og i vår seksualundervisning.

Kombinert med å løfte frem og stille spørsmålstegn ved normer, bidrar vårt og lignende undervisningsopplegg til å forebygge krenkelser og trakassering, og for å fremme inkludering og tilhørighet.

Gode, erfaringsbaserte tiltak med positive evalueringer bør sikres kontinuitet gjennom tilstrekkelige og forutsigbare driftstilskudd.

Øvrige kommentarer til dokumentet:

- ***Forebygging av vold i nære relasjoner, seksuell vold, overgrep og voldtekt***

Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep er et folkehelseproblem. En av ti kvinner i Norge blir utsatt for voldtekt løpet av livet, de fleste i ung alder. Overgriperen er ofte jevnaldrende.

Et godt psykisk helsetilbud er viktig for å forebygge, oppdage og behandle vold og overgrep. Lavterskeltilbud for mennesker som utsettes for, eller utsetter andre for, vold er viktig for god fysisk og psykisk helse.

Tilbudet om oppfølging og behandling for personer som har vært utsatt for vold og voldtekt bør være likt for alle, uavhengig av hvor i landet man bor eller befinner seg når en episode oppstår. Nasjonale standarder for hvilke tjenester og hjelp man har krav på dersom man har vært utsatt for vold og/eller voldtekt bør innføres og monitoreres.

Fokus på grenser, respekt, seksualitet og kjønn i skolens læreplaner kan bidra til å forebygge seksuell vold og vold i nære relasjoner. Styrking av skole- og ungdomshelsetjenesten er også av stor betydning for forebygging, oppfølging og behandling dette arbeidet. Personer som har opplevd vold og overgrep bør ha tilgang på kvalifisert og oppdatert helsepersonell som kan veilede og gi informasjon om temaet. Vold og overgrep må tematiseres i utdanningsforløp for helse- og sosialfag, og informasjonsmateriale, veiledere og kurs bør være tilgjengelig nasjonalt for ansatte og frivillige som møter unge i sin arbeidshverdag.

- ***Sikring av lavterskeltilbud for grupper i befolkningen som er vanskelige å nå***

Enkelte grupperinger i samfunnet er utfordrende å nå ut til. Mange helsetilbud når i liten grad ut til for eksempel personer med minoritetsbakgrunn og LHBT-personer. Generelt rapporterer mange helsetjenester at de i mindre grad når ut til gutter og menn enn til jenter og kvinner. Sex og samfunn understreker viktigheten av å høste erfaringer og støtte videreutvikling og finansiering av prosjekter og tilbud som lykkes i å komme i kontakt med befolkningsgrupper som i utgangspunktet er utfordrende å nå.

Det er også essensielt at helsepersonell i så stor grad som mulig har kunnskap om tema som seksualitet, identitet, overgrep, selvbestemmelse osv., og har oversikt over hvilke relevante tilbud som kan være aktuelt for videre henvisning og/eller oppfølging. Det er spesielt viktig at unge med psykiske helseutfordringer fanges opp tidlig.

Maria Røsok

Daglig leder

Tore Holte Follestad

Ass. daglig leder